

آثار باستانی و ارزش های تاریخی

آناهیتا الهه نگهبان آب ایرانیان

نویسنده: شمشاد امیری خراسانی

انتشار: ۱۱ اسفند ۱۳۹۵ ۵۰ دقیقه مطالعه

آناهیتا الهه نگهبان آب ایرانیان
پارسیان دژ

چکیده مقاله

آناهیتا الهه نگهبان آب ایرانیان - «آناهیتا» به معنای پاک و دور از آلودگی در اعتقاد ایرانیان باستان الهه آب، فرشته نگهبان چشمه‌ها و باران و همچنین نماد باروری، عشق و دوستی بوده است. این اعتقاد از دوران پیش از زرتشت در ایران وجود داشته و در دوران‌های بعدی هم مورد توجه قرار گرفته است. توجه به آناهیتا از دوره اردشیر دوم هخامنشی در ایران مرسوم شده و در دوره‌های تاریخی بعدی یعنی اشکانی و ساسانیان هم ادامه داشته است. در کتیبه‌های به‌جا مانده از این دوره‌های تاریخی اشاره‌ها و تصاویری از آناهیتا در کنار ن

آناهیتا الهه نگهبان آب ایرانیان

آناهیتا الهه نگهبان آب ایرانیان - «آناهیتا» به معنای پاک و دور از آلودگی در اعتقاد ایرانیان باستان الهه آب، فرشته نگهبان چشمه ها و باران و همچنین نماد باروری، عشق و دوستی بوده است. این اعتقاد از دوران پیش از زرتشت در ایران وجود داشته و در دوران های بعدی هم مورد توجه قرار گرفته است.

توجه به آناهیتا از دوره اردشیر دوم هخامنشی در ایران مرسوم شده و در دوره های تاریخی بعدی یعنی اشکانی و ساسانیان هم ادامه داشته است. در کتیبه های به جا مانده از این دوره های تاریخی اشاره ها و تصاویری از آناهیتا در کنار نام اهورا مزدا به چشم می خورد.

«در نقش برجسته طاق بستان، خسرو پرویز پادشاه ساسانی در میان اهورامزدا و آناهیتا ایستاده است. در این نقش برجسته، آناهیتا که در سمت راست شاه ایستاده، تاجی همانند اهورا برسر و در یک دستش حلقه فرایزدی را نگه داشته و در دست دیگرش کوزه ای است که از آن آب می ریزد.»

به احترام این الهه ایرانی معابد و تندیس های فراوانی در دوره های تاریخی پیش از اسلام در سرزمین ایران ساخته شده است. از آناهیتا یادواره هایی (شامل معابد و کتیبه ها) در همدان، شوش، کازرون و آذربایجان، کرمانشاه و کنگاور به جای مانده است. معبد آناهیتا در کنگاور مشهورترین معبد منسوب به آناهیتا در ایران است.

در تقویم ایرانی روز دهم ماه آبان باستانی برابر با چهارم آبان فعلی به عنوان جشن آبانگان مشخص شده است. آبانگان جشن آناهیتا (آناهید)، الهه آب است. در جشن آبانگان، ایرانیان به ویژه زنان در کنار دریا یا رودخانه ها، الهه آب را نیایش می کردند.

آناهیتا الهه نگهبان آب ایرانیان - پیشینه تاریخی معبد آناهیتا

بنای معبد آناهیتا در شهر کنگاور از شهرستان‌های استان کرمانشاه قرار دارد. این بنا بر روی تپه‌ای با ارتفاع ۳۲ متر و در ابعاد ۲۰۹ متر در ۲۲۴ متر ساخته شده است. ارتفاع ستونهای این بنا نسبت به قطر آنها سه به یک است و این باعث شده در میان تمام معابد دنیا بی نظیر و منحصر به فرد باشد. معبد آناهیتا دومین بنای سنگی ایران پس از تخت جمشید است. هرچند در مورد ماهیت این بنا اختلاف نظر وجود دارد و برخی آنرا کاخ ناتمام خسرو پرویز دانسته‌اند ولی نظریه معروف‌تر بنا را معبدی برای الهه آناهیتا می‌داند.

نخستین حفاری‌های باستان‌شناسانه سال ۱۳۴۷ انجام شد و طبق تحقیقات اولیه، بنا را مکانی برای پرستش الهه آناهیتا در دوره اشکانی دانستند. در سال ۱۳۵۴ کاوش‌های بعدی و پیدا شدن سنگ‌نگره‌ای مشابه تاق گرا در سرپل ذهاب این نظریه را مطرح کرد که ممکن است این بنا باقی‌مانده یکی از کاخهای خسرو پرویز در دوره ساسانی باشد که البته وجود شواهد دیگر به نظریه اول قوت بیشتری می‌بخشد.

این معبد از دوران اشکانی قابل احترام بوده و تیریدات‌ها (تیردادها - تعدادی از پادشاهان اشکانی) در معبد آناهیتا تاج گذاری می‌کرده‌اند. معبد آناهیتا در دوره ساسانیان هم مورد استفاده بوده و بازسازی شده است. کاوش‌ها نشان داده این معبد در دوران سلجوقی، ایلخانی، صفویه و قاجار به منظورهای دیگر مورد استفاده قرار می‌گرفته و از هر کدام از این دوران‌های تاریخی اثری در معبد به‌جا مانده است.

در نیمه اول قرن یکم بعد از میلاد مسیح ایسیدور شاراکس جغرافیدان یونانی اولین کسی که معبد آناهیتا را در کتاب خود قید نموده است آن را معبد آرتمیس نامیده است. از قرن نهم تا چهاردهم مورخان اسلامی از این منطقه دیدن نموده و مشاهدات خود را در گزارش‌هایشان ثبت کرده‌اند. ابن فقیه در کتاب مشهور البلدان نوشته است: «هیچ ستونی شگفت انگیز تر از ستونهای معبد آناهیتا کنگاور نیست.»

معبد آناهیتا به تدریج در طول سالیان دراز به تدریج تخریب شده است. آثار معماری متشکل از گچ و آهک را مردم محلی برای تهیه گچ و آهک تازه استفاده می‌کردند. در طول هزاران سال مردم کنگاور با ذوب گچ و آهک موجود در محوطه تاریخی، بقایای ساختمانی معبد آناهیتا را نابود کرده‌اند. معبد پس از زلزله کنگاور در سال ۱۳۳۶ و ساخت و

سازهای مردم تقریباً به یک خرابه تبدیل شده بود.

آناهیتا الهه نگهبان آب ایرانیان - وضعیت فعلی معبد آناهیتا

بدون شک معبد آناهیتا به لحاظ ارزش تاریخی از جمله برجسته‌ترین آثار و میراث‌های فرهنگی سرزمین ایران است. همچنین ویژگی‌های منحصر به فرد این محوطه تاریخی می‌تواند در جذب گردشگر داخلی و خارجی و رونق اقتصادی منطقه هم تاثیر گذار باشد. در حالی که این اثر سال‌هاست در انتظار ثبت در فهرست جهانی یونسکو قرار دارد هنوز اراده لازم برای آماده شدن بنا به منظور ثبت جهانی وجود ندارد.

یکی از موانع ثبت این اثر در فهرست جهانی یونسکو کامل نشدن پژوهش در مورد سابقه بنا و قطعی نشدن نظریه‌های مربوط به سابقه تاریخی آن است. البته نه تنها سال‌هاست فعالیت پژوهشی در این منطقه متوقف شده، بلکه اقدامات لازم برای حفظ و نگهداری آثار بدست آمده و آماده‌سازی محوطه تاریخی معبد هم انجام نمی‌شود.

معبد آناهیا در سال‌های اخیر با انواع و اقسام مشکلات مواجه بوده است. محاصره شدن در حصار کانتینرهای میوه و تره بار، مشکل بوی فاضلاب که محوطه تاریخی را فرا می‌گرفته، تبدیل شدن به محلی برای جمع شدن اراذل و اوباش و معتادان، تبدیل شدن به محلی برای چسباندن پوسترهای تبلیغاتی ایام انتخابات تنها بخشی از مشکلات چند سال اخیر این محوطه تاریخی هستند. نگاهی به این لیست مشکلات ابتدایی نشان دهنده بی‌توجهی مسئولان به حفظ این بنای تاریخی است.

در دو-سه سال اخیر هرچند اوضاع کمی بهتر شده اما هنوز تا تبدیل شدن معبد آناهیتا به یک محل مناسب گردشگری راه زیادی مانده است. پاکسازی محوطه کامل نشده و مسیر مناسب برای گردشگران در نظر گرفته نشده است، بقایای شعارهای تبلیغاتی، انقلابی و انتخاباتی و یادگاری‌های شخصی بر روی آثار تاریخی به چشم می‌خورد، محوطه تاریخی گاهی روزها محل بازی کودکان محلی و شب‌ها محل گردهم‌آمدن افراد دیگری است و از وجود امکانات اولیه رفاهی برای گردشگران در منطقه هنوز خبری نیست. تصاویر زیر که تابستان سال ۱۳۸۶ گرفته شده‌اند آخرین وضعیت معبد آناهیتا را نشان می‌دهند.

ارجاع به این مقاله

شمشاد امیری خراسانی، «آناهیتا الهه نگهبان آب ایرانیان»، پارسیان دژ، ۱۳۹۵.

خواندن مقاله و پیوست‌های آن در وبسایت پارسیان دژ

نشانی ثابت این نسخه:

<https://www.parsiandej.ir/articles/1133/pdf/آناهیتا-الهه-نگهبان-آب-ایرانیان.pdf>

آخرین ویرایش مقاله: ۹ اردیبهشت ۱۴۰۰